

ПРОФИЛАКТИКА ИНСПЕКТОРЛАРИНИНГ ННТЛАР БИЛАН ҲАМКОРЛИГИНИ ТАКОМИЛЛАШТИРИШ

**Ўзбекистон Республикаси ИИВ
Академияси 3-ўқув курси 313-гуруҳ курсанти
Солиев Азизбек Хусниддин ўғли**

**Ўзбекистон Республикаси ИИВ Академияси
Давлат-ҳуқуқий фанлар ва инсон
ҳуқуқларини таъминлаш кафедраси
ўқитувчиси, катта лейтенант
Чориев Маҳмуджон Аҳмад ўғли**

Аннотация

Мақолада Ўзбекистонда профилактика инспекторлари ва нодавлат нотижорат ташкилотлари (ННТлар) ўртасидаги ҳамкорлик масалалари ўрганилган. Ҳуқуқий, ташкилий ва амалий жиҳатлар таҳлил қилинган, ҳамкорликнинг самарадорлигини ошириш учун давлат ва жамоатчилик институтлари ўртасидаги ўзаро алоқалар ва тажрибалар кўриб чиқилган. Мақолада ННТларнинг ҳуқуқий асослари, профилактика инспекторлари фаолияти, жамоат хавфсизлиги ва ҳуқуқбузарликларнинг олдини олишда ҳамкорлик механизмлари ўрганилган.

Калит сўзлар

Профилактика инспектори, нодавлат нотижорат ташкилотлари (ННТ), жамоат хавфсизлиги, ҳуқуқбузарликларнинг профилактикаси, фуқаролик жамияти, ҳамкорлик, ҳуқуқий асослар.

Кириш

Ўзбекистонда ижтимоий барқарорликни таъминлаш ва ҳуқуқбузарликларни камайтиришда давлат ва жамоатчилик институтлари ҳамкорлиги муҳим аҳамият касб этади. Профилактика инспекторлари ва ННТлар жамиятда ҳуқуқбузарликлар профилактикасини амалга оширишда асосий иштирокчилар ҳисобланади. Профилактика инспекторлари ҳуқуқбузарликларнинг олдини олиш, жамоат хавфсизлигини таъминлаш ва ижтимоий барқарорликни сақлашда фаол иштирок этса, ННТлар аҳолининг ҳуқуқий онги ва фаоллигини ошириш, ижтимоий ёрдам кўрсатиш ва давлат органларига кўмаклашиш орқали ижтимоий муаммоларни ҳал қилишда муҳим роль ўйнайди. Шунингдек, улар жамиятда фуқаролик жамиятини ривожлантириш ва ахборот алмашинувини таъминлайди.

Ўзбекистонда жамиятда барқарорликни таъминлаш ва ҳуқуқбузарликларнинг олдини олишда давлат ва жамоатчилик институтлари ҳамкорлиги алоҳида аҳамият касб этади. Бу борада профилактика инспекторлари ва нодавлат нотижорат ташкилотлари (ННТлар) ўртасидаги ҳамкорликнинг ҳуқуқий, ташкилий ва амалий жиҳатлари муҳим роль ўйнайди. Профилактика инспекторлари жамоат хавфсизлигини таъминлаш, ҳуқуқбузарликларнинг олдини олиш ва ижтимоий барқарорликни сақлашда фаол иштирок этади, улар маҳаллий давлат ҳокимияти органлари, ички ишлар органлари ва фуқароларнинг ўзини ўзи бошқариш органлари билан ҳамкорликда иш олиб боради.

ННТлар давлат ва жамоатчилик ўртасида аҳамиятли кўприк вазифасини бажаради. Улар турли ижтимоий муаммоларни аниқлаш ва ҳал этиш, аҳолининг ҳуқуқий онги ва фаоллигини ошириш, ҳуқуқбузарликларга мойил шахслар билан ишлаш, ижтимоий реабилитация ва виктимологик профилактика соҳаларида давлат органларига ёрдамчи бўлади. Шунингдек, ННТлар жамиятда фуқаролик жамиятини ривожлантириш ва ахборот алмашинувини таъминлашда муҳим аҳамиятга эга.

Ҳуқуқий асослар нуқтаи назаридан, ННТларнинг фаолияти Ўзбекистон Республикасининг 1999 йилда қабул қилинган “Нодавлат нотижорат

ташкilotлари тўғрисида”ги қонуни билан тартибга солинади. Унда ННТларнинг таъсиси, ҳуқуқий мақоми, фаолият йўналишлари, давлат билан алоқаси, молиялаштириш, ҳисобот ва фаолиятини тугатиш тартиби белгиланган. Профилактика инспекторларининг фаолияти эса 2014 йилда қабул қилинган “Ҳуқуқбузарликлар профилактикаси тўғрисида”ги қонун билан тартибга солинади. Унга кўра, инспекторлар ҳуқуқбузарликларнинг олдини олиш, жамоат хавфсизлигини таъминлаш ва ижтимоий барқарорликни сақлашда асосий вазифаларни бажаради.

Профилактика инспекторлари қонунчиликка мувофиқ равишда ҳуқуқбузарликларнинг олдини олиш ва бартараф этиш чора-тадбирларини ишлаб чиқади ва амалга оширади. Уларнинг асосий вазифалари қаторида ҳуқуқбузарликларнинг сабабларини аниқлаш, профилактик суҳбатлар олиб бориш, профилактик ҳисобга олиш ва ижтимоий реабилитация тадбирларини амалга ошириш бор. Шунингдек, инспекторлар қуйидаги давлат органлари ва ташкilotлар билан ҳамкорлик қилади: ички ишлар ва прокуратура органлари, давлат хавфсизлик хизмати, солиқ ва меҳнат органлари, таълим ва соғлиқни сақлаш муассасалари, экология ва атроф-муҳитни муҳофаза қилиш давлат қўмитаси.

Ҳамкорликни самарали ташкил этиш учун давлат ННТларни молиявий қўллаб-қувватлайди. Масалан, 2021 йилда уларга 46 миллион АҚШ доллари, 2022 йилда эса 54 миллион АҚШ доллари маблағ ажратилган. 2024 йилда давлат бюджетида 1,8 триллион сўм маблағ ННТларнинг техник базасини мустаҳкамлаш ва аҳолининг ижтимоий муаммоларини ҳал қилишга йўналтирилган. Шу билан бирга, ННТлар фаолиятининг шаффофлигини таъминлаш учун жамоатчилик назорати тизими ҳам ривожлантирилмоқда. Нодавлат нотижорат ташкilotлари фуқаролик жамиятининг муҳим институтларидан бири ҳисобланади. Конституциянинг 69-моддасига мувофиқ¹, жамоат бирлашмалари ва бошқа ННТлар, фуқароларнинг

¹ <https://lex.uz/docs/6445145>

ўзини ўзи бошқариш органлари ҳамда оммавий ахборот воситалари фуқаролик жамиятининг асосини ташкил этади.

Нодавлат нотижорат ташкилотлари (ННТ) — жисмоний ва ёки юридик шахслар томонидан ихтиёрийлик асосида ташкил этиладиган, фойда олишни ўз олдига асосий мақсад қилиб қўймаган, олинган даромадни иштирокчилар ўртасида тақсимламайдиган ҳамда ўзини ўзи бошқарувчи юридик шахслардир.

Қонунчиликка мувофиқ, ННТлар фуқароларнинг ҳуқуқ ва қонуний манфаатларини ҳимоя қилиш, демократик кадриятларни ривожлантириш, ижтимоий, маданий, маърифий ва маънавий эҳтиёжларни қондириш, шунингдек хайрия ва ижтимоий фойдали фаолиятни амалга ошириш мақсадида ташкил этилади. ННТларнинг асосий хусусиятларига нотижоратлик, ихтиёрийлик, мустақил бошқарув ҳамда фаолият йўналишларининг кенг қамровли эканлиги киради. Улар ижтимоий ҳимоя, таълим, маданият, экология, спорт, ҳуқуқий тарғибот ва бошқа соҳаларда устав асосида фаолият кўрсатиши мумкин. Жамият ҳаётида ННТлар инсон ҳуқуқлари ва ижтимоий ҳимояга муҳтож аҳоли қатламлари манфаатларини ҳимоя қилиш, ижтимоий хизматлар кўрсатиш, маданий-маърифий лойиҳаларни амалга ошириш орқали муҳим ўрин тутди. Шу билан бирга, фуқаролик жамиятини ривожлантириш, фуқароларнинг ҳуқуқий онги ва фаоллигини оширишда катта аҳамиятга эга. Қонун ННТларнинг давлат билан тенг ҳуқуқли ҳамкорлигини кафолатлайди, давлат органларининг улар фаолиятига ноқонуний аралашувини чеклайди ҳамда грантлар, субсидиялар ва давлат буюртмалари орқали қўллаб-қувватлаш механизмларини назарда тутди. Умумий олганда нодавлат нотижорат ташкилотлари жамиятда ижтимоий барқарорликни таъминлаш, демократик жараёнларни ривожлантириш ва давлат ҳамда жамият ўртасидаги ҳамкорликни мустаҳкамлашда муҳим фуқаролик институти ҳисобланади.

Ички ишлар органлари жамоат хавфсизлиги ва ҳуқуқбузарликларнинг олдини олишда фуқаролик жамияти институтлари билан ҳамкорлик қилади. Маҳаллалар ва фуқароларнинг ўзини ўзи бошқариш органлари асосий ҳамкор

ҳисобланиб, ҳуқуқбузарликларни профилактика қилиш ва жиноятчиликка қарши курашда иштирок этади². Ички ишлар органлари таянч пунктлари ва маҳалла ҳуқуқ-тартибот масканлари орқали жамоатчилик билан узвий алоқада бўлиб, профилактика инспекторлари маҳалла ва фуқаролар йиғинлари олдида ҳисобдор бўлади. Жамоат тартибини сақлашда нодавлат ташкилотлар ва жамоат тузилмалари ҳам жалб этилади. Шу билан бирга, ички ишлар органлари ва фуқаролик жамияти институтлари ахборот алмашади, жиноят ва маъмурий ҳуқуқбузарликларни аниқлаш ва бартараф этишда ҳамкорлик қилади. Бу ҳамкорлик шахс, жамият ва давлат манфаатларини уйғунлаштириб, қонун устуворлиги ва жамоат хавфсизлигини мустаҳкамлайди.

Ҳуқуқбузарликлар профилактикаси тўғрисида³ги Қонунда ҳуқуқбузарликларнинг профилактикаси — ижтимоий-ҳуқуқий, ташкилий, иқтисодий ва бошқа чоралар мажмуаси деб белгиланган³. Бу профилактика ички ишлар органларининг фуқаролик жамияти институтлари, жумладан маҳалла, фуқароларнинг ўзини ўзи бошқариш органлари, жамоат тузилмалари билан ҳамкорлик орқали амалга оширилади⁴.

Қонунга кўра, ҳуқуқбузарликларнинг профилактикаси соҳасида иштирок этувчи органлар тизимига ички ишлар органларидан ташқари фуқароларнинг ўзини ўзи бошқариш органлари, нодавлат нотижорат ташкилотлари ва бошқа жамият институтлари киради. Шу муносабат билан ички ишлар органлари ушбу институтлар билан ахборот билан алмашиш, профилактика тадбирларини биргаликда режалаштириш ва амалга ошириш механизмларини йўлга қўяди.

Туман, шаҳар ички ишлар бошқармаларининг раҳбарлари ҳамда профилактика бўлимлари бошлиқлари ҳуқуқбузарликларнинг профилактикаси ҳолати тўғрисида халқ депутатлари Кенгашларига ҳисобот тақдим этади. Бунда ижтимоий шериклар – маҳалла ва фуқароларнинг ўзини ўзи бошқариш органлари, ННТлар, ОАВ ва бошқа институтлар иштирок этиши мумкин. Бу

² <https://lex.uz/docs/3027843>

³ <https://lex.uz/docs/2387357>

⁴ <https://www.wipo.int/wipolex/en/text/473122?utm>

ҳисоботлар жамоатчилик назоратини таъминлаш, очиклик ва ҳамкорлик илғор тажрибаларини кенг жалб этишни таъминлайди.

Маҳалла ҳуқуқ-тартибот масканлари, таянч пунктлар ва профилактика бўлимлари ички ишлар органларининг жамоат билан ҳамкорлигини амалга ошириш воситаларидир. Бу масканлар маҳалла аҳолиси ва фуқаролик жамияти институтларининг иштирокида жамоат тартиби ва хавфсизлигини таъминлашда фаол иштирок этади. Ички ишлар органлари профилактика инспекторлари ва жамоат тартибини сақлаш бўйича ёрдамчилар орқали маҳалла билан доимий мулоқотни йўлга қўяди.

Ички ишлар органлари ҳуқуқбузарликларнинг олдини олиш, уларни аниқлаш ва бартараф этишда фуқаролик жамияти институтлари билан фикр, маълумот, ахборот ва тажриба алмашиш принципига асосланади. Ушбу ҳамкорлик орқали ҳуқуқбузарликлар профилактикаси чора-тадбирларининг самарадорлиги оширилади ва жамоат хавфсизлиги учун кенг қамровли ёндашув яратилади.

Қонун фуқаролик жамияти институтларини тартиботни сақлаш ва ҳуқуқбузарликларнинг профилактикасида айниқса самарали шерик сифатида белгилайди, бу ички ишлар органларининг ваколатларини жамият билан уйғунлаштирган ҳолда амалга ошириш имконини беради.

Профилактика инспекторлари ва ННТлар ҳамкорлиги жамиятда ҳуқуқбузарликларнинг олдини олиш ва барқарорликни таъминлашда муҳим аҳамиятга эга. Давлат ва жамоатчилик институтлари ўртасидаги ҳамкорлик механизмлари, ҳуқуқий асослар ва амалиётлар самарадорлиги профилактика соҳасини такомиллаштиришга хизмат қилади. ННТлар ва профилактика инспекторлари ўртасидаги алоқалар жамоат хавфсизлигини таъминлаш, ҳуқуқий онгни ошириш ва фуқароларнинг ижтимоий ҳимоясига ёрдам беришда фаол механизм ҳисобланади. Шу тариқа, давлат ва жамият ўртасидаги ҳамкорлик ҳуқуқбузарликларнинг профилактикасида самарали натижаларга эришишни таъминлайди.

Фойдаланилган адабиётлар рўйхати:

1. Ўзбекистон Республикаси Конституцияси. 30.04.2023 йилда қабул қилинган Янги таҳрирдаги Конституция. Қонун ҳужжатлари миллий базаси (LexUZ).
2. Ўзбекистон Республикасининг «Ички ишлар органлари тўғрисида»ги Қонуни (ЎРҚ-407-сон, 16.09.2016). Қонун ҳужжатлари миллий базаси (LexUZ).
3. Ўзбекистон Республикасининг «Ҳуқуқбузарликлар профилактикаси тўғрисида»ги Қонуни (ЎРҚ-371-сон, 14.05.2014). Қонун ҳужжатлари миллий базаси (LexUZ).
4. WIPO Lex: International Legal Document – Uzbekistan Legislation (ID 473122). World Intellectual Property Organization (WIPO) Lex Database.
5. Ahmad o'g'li C. M. NOGIRONLIGI BO 'LGAN SHAXSLARNING SHAXSIY HUQUQ VA ERKINLIKLARINI TA'MINLASHNING MILLIY MEKANIZMLARI //Лучшие интеллектуальные исследования. – 2025. – Т. 57. – №. 2. – С. 482-489.
6. Ahmad o'g'li C. M. et al. ИНСОН ҲУҚУҚЛАРИ ТУШУНЧАСИНИНГ ПАЙДО БЎЛИШИ ВА ТУРЛАРИ //Modern education and development. – 2025. – Т. 26. – №. 1. – С. 171-176.
7. Чориев М. А. ШАХСИЙ ҲУҚУҚ ВА ЭРКИНЛИКЛАРНИ ҲИМОЯ ҚИЛИШ ТАЖРИБАСИНИНГ ТАРИХИЙ ШАКЛЛАНИШИ //ХАБАРШЫСЫ. – 2022. – Т. 3. – С. 156.
8. Ahmad o'g'li C. M. ИНСОН ҲУҚУҚЛАРИ БЎЙИЧА ХАЛҚАРО МЕХАНИЗМЛАР Чориев Маҳмуджон Аҳмад ўғли.
9. Ahmad o'g'li C. M. ИНСОН ҲУҚУҚЛАРИ БЎЙИЧА ХАЛҚАРО МЕХАНИЗМЛАР Чориев Маҳмуджон Аҳмад ўғли.

10. ЧОРИЕВ М. ШАХСИЙ ҲУҚУҚ ВА ЭРКИНЛИКЛАРНИ ҲИМОЯ ҚИЛИШ БЎЙИЧА ХАЛҚАРО СТАНДАРТЛАР ТАСНИФИ //UNIVERSITETI XAVARLARI, 2022,[1/9] ISSN 2181-7324.

11. Фозилов У. Э. ФУҚАРОЛИК ЖАМИЯТИНИ БАРПО ЭТИШДА ИНСОН ҲУҚУҚЛАРИ УМУМЖАҲОН ДЕКЛАРАЦИЯСИНИНГ ҲУҚУҚИЙ МАЗМУНИ-МОҲИЯТИ //Talqin va tadqiqotlar ilmiy-uslubiy jurnali. – 2022. – Т. 1. – №. 9. – С. 4-8.

12. Фозилов У. Э. Фуқаролик жамиятини шакллантиришнинг ҳуқуқий муаммолари: Юрид. фан. ном. дисс. автореф. – 2009.

13. Ниматов Ш. Н. и др. ЁШЛАР ВА ХОТИН-ҚИЗЛАР ЖИНОЯТЧИЛИГИНИНГ ОЛДИНИ ОЛИШДА НОРМАТИВ-ҲУҚУҚИЙ АСОСЛАР ВА ИЖТИМОИЙ ПРОФИЛАКТИКА МЕХАНИЗМЛАРИ //ОБРАЗОВАНИЕ НАУКА И ИННОВАЦИОННЫЕ ИДЕИ В МИРЕ. – 2025. – Т. 79. – №. 2. – С. 143-157.

14. Ниматов Ш. Н. и др. ИҚТИСОДИЙ ЖИНОЯТЛАРНИ ПРОФИЛАКТИКА ҚИЛИШ: ЎЗБЕКИСТОНДАГИ АМАЛДАГИ ҲОЛАТ ВА ҲУҚУҚИЙ МЕХАНИЗМЛАР //Лучшие интеллектуальные исследования. – 2025. – Т. 55. – №. 1. – С. 229-243.

15. Ниматов Ш. Н. и др. АЁЛЛАР ЎРТАСИДА РЕЦИДИВ ЖИНОЯТЧИЛИК: САБАБЛАР, ТАҲЛИЛ ВА ПРОФИЛАКТИК ЁНДАШУВЛАР //Лучшие интеллектуальные исследования. – 2025. – Т. 55. – №. 1. – С. 365-379.

16. Ниматов Ш. Н. Вояга етмаганлар ўртасида ҳуқуқбузарликларнинг олдини олиш ҳозирги кундаги долзарб масала сифатида //Central Asian Journal of Multidisciplinary Research and Management Studies. – 2025. – Т. 2. – №. 1. – С. 136-140.

17. Ниматов Ш. Н. и др. ПРОФИЛАКТИКА ИНСПЕКТОРЛАРИНИНГ ВОЯГА ЕТМАГАНЛАРНИ ОММАВИЙ МАДАНИЯТ ТАЪСИРИДАН

ҲИМОЯЛАШГА ОИД ЧОРА-ТАДБИРЛАРИ //Лучшие интеллектуальные исследования. – 2025. – Т. 55. – №. 1. – С. 380-392.

17. Ниматов Ш. Н. и др. ОБОД ВА ХАВФСИЗ МАҲАЛЛА ҲАМДА Е-ЎТИМОИҲ ПРОФИЛАКТИКА ТИЗИМИ: АХЛОҚҚА ҚАРШИ ҲУҚУҚБУЗАРЛИКЛАРНИНГ ОЛДИНИ ОЛИШ МЕХАНИЗМЛАРИ //Лучшие интеллектуальные исследования. – 2025. – Т. 57. – №. 2. – С. 450-465.

18. Ниматов Ш. Н. и др. ПРОФИЛАКТИКА ИНСПЕКТОРИНИНГ ‘МАҲАЛЛА ЕТТИЛИГИ’БИЛАН ҲАМКОРЛИК ФАОЛИЯТИНИ ТАКОМИЛЛАШТИРИШНИНГ ҲУҚУҚИЙ ВА АМАЛИЙ АСОСЛАРИ //Лучшие интеллектуальные исследования. – 2025. – Т. 57. – №. 2. – С. 436-449.